

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОСОФІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Людмила Афанасьєва, Наталя Глебова, Людмила Глинська

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті здійснено теоретичний аналіз особливостей творчого підходу до викладання філософії у вищій школі в контексті глобалізації та соціальної невизначеності. Встановлено, що ключовим завданням викладача філософії стає не передавання канонів, а створення умов для самостійного мислення. Для цього важливо оновлювати методичний інструментарій, активно використовувати кейс-методи, діалогічні підходи, філософське есе як форму вільного міркування, а також інструменти цифрової гуманітаристики. Творчий викладач не боїться експериментувати з формами подачі матеріалу, залучати нетрадиційні джерела та стимулювати нестандартне мислення студентів. Упровадження творчих підходів у філософську освіту сприяє розвитку в студентів гнучкого та критичного мислення, здатності до самостійного аналізу складних проблем та прийняття обґрунтованих рішень у різноманітних життєвих ситуаціях. Стверджується, що особливу роль творчий підхід відіграє у розвитку комунікативних навичок студентів. Участь у дебатах, дискусіях, групових проєктах та філософських діалогах сприяє вдосконаленню їхньої здатності чітко та аргументовано висловлювати власні думки, слухати та розуміти позицію інших, вести конструктивну полеміку та знаходити компромісні рішення. Ці навички є незамінними для успішної соціальної взаємодії та професійної комунікації в сучасному світі.

Ключові слова:

філософія; творче викладання; інноваційні методи; викладач; студенти; вища школа.

Resume:

Afanasyeva Liudmyla, Hlebova Natalia, Glyns'ka Liudmyla. Creative potential of philosophy in the context of modern university education.

The article provides a thorough theoretical analysis of the creative potential of philosophy as an academic discipline in the system of modern university education. The authors consider philosophy not only as a body of knowledge or theoretical doctrines, but also as a dynamic space for the development of intellectual initiative, interdisciplinary thinking and humanitarian reflection. Particular attention is paid to the challenges facing philosophical education in the context of globalization, digitalization and social uncertainty. It is noted that the key goal of philosophical teaching in higher education is not the mechanical transmission of canonical knowledge, but the creation of a stimulating environment for independent, critical and creative thinking of students.

The paper emphasizes the need to update the methodological tools of the teacher: the use of case methods, problem-based learning, dialogic forms of communication, the philosophical essay as a genre of personal reflection, and digital humanities. The creative teacher acts as a moderator of philosophical search, which is characterized by openness to experiments, interdisciplinarity and the involvement of non-standard sources of knowledge – literature, art, cinema, social media.

The importance of developing students' communicative competence through participation in philosophical dialogues, debates, group projects, and other forms of interactive work is emphasized. Such methods contribute to the formation of the ability to reasonably express one's own position, listen to an opponent, and engage in constructive debate, which is extremely valuable for the professional and social self-realization of a young person. As a result, the authors prove that philosophy in its creative dimension can become an important factor in the formation of humanitarian culture, intellectual independence and civic responsibility of student youth.

Key words:

philosophy; creative teaching; innovative methods; critical thinking; digital humanities; communication skills; higher education.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому середовищі філософія як навчальна дисципліна стикається з новими викликами, що пов'язані зі швидкими змінами соціокультурного простору, динамікою цифрових технологій, зниженням інтересу до гуманітарних наук та потребою у формуванні критичного й самостійного мислення студентів. У цих умовах особливий актуальності набуває творче викладання філософії, яке передбачає не лише передавання знань, а й активізацію інтелектуального потенціалу здобувачів освіти, стимулювання їхнього мислення, уяви та здатності до рефлексії. Саме творчий підхід дозволяє філософії зберегти свою значущість та адаптуватися до мінливих потреб суспільства, пропонуючи студентам інструменти для осмислення складних проблем сучасності.

Суть творчого підходу у філософському викладанні полягає у створенні навчального простору, де студенти виступають не пасивними споживачами знань, а активними учасниками філософського пошуку. Такий підхід охоплює використання відкритих запитань, проблемних

дискусій, міждисциплінарних зв'язків, філософських діалогів та проєктних форм роботи. Він спонукає студентів мислити самостійно, висловлювати оригінальні думки, знаходити нестандартні рішення для складних соціальних чи екзистенційних питань. Творчість у викладанні філософії вимагає від викладача гнучкості, здатності до імпровізації та готовності до непередбачуваних реакцій студентів, перетворюючи аудиторію на динамічний простір співтворчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі готовності викладача до саморозвитку та самовдосконалення присвячено багато як зарубіжних, так і вітчизняних праць, у яких підкреслюється різноманітність і неповторність педагогічних ситуацій, що вимагають від викладача методологічної культури, яка є базою для самостійного осмислення теоретичних знань та основою для пошуку адекватних технологій і методів: І. Бех, М. Євтух, В. Луговий, О. Мороз, В. Семиченко, С. Сисоєва. Важливе значення методології для освітньої діяльності й саморозвитку педагога і саме філософії надавав

Г. Сковорода, вважаючи її ниткою Аріадни в житті людей.

Розгляд професійного виховання викладача як цілісного процесу формування його особистості, мотиваційно-моральної сфери, фундаментальних знань та духовної культури подається у працях В. Андрущенко, Г. Балла, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Лутая, В. Цапка тощо.

Проте, в цілому, проблема творчого потенціалу філософії в освітньому процесі залишається на сьогодні недостатньо дослідженою в сучасній науковій літературі. Більшість досліджень зосереджуються на окремих аспектах викладання філософії, не розкриваючи повною мірою його творчий потенціал як системне явище.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення особливостей творчого підходу до викладання філософії у вищій школі в контексті глобалізації та соціальної невизначеності. Автори прагнуть обґрунтувати необхідність творчого підходу до викладання філософії як важливого інструменту для активізації інтелектуального потенціалу студентів, розвитку їхнього критичного та самостійного мислення, а також формування ціннісних орієнтацій, комунікативних та дослідницьких компетентностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення та викладання філософії не може не носити творчий характер. Філософія не звід назавжди даних правил, не догма, а керівництво до дії, науковий світогляд, який постійно розвивається і збагачується в ході суспільної практики. А це значить, що в основі викладання філософії повинен бути творчий підхід. Необхідність творчого підходу у викладанні диктується і характером підготовки спеціалістів з вищою освітою в сучасних умовах, а також і необхідністю орієнтувати підготовку спеціалістів на майбутнє, оскільки нові напрями в сучасній науці виникають і розвиваються досить швидко. Творчість у філософській освіті є не просто бажаним елементом, а сутнісною характеристикою, що відображає саму природу філософського знання як відкритого для постійного переосмислення та інтерпретації.

Творчість бере витoki передусім у цілепокладаючій здатності свідомості, а наявність цілепокладання є суттєвою рисою творчості особистості. Творчість – це властива лише людині здатність створювати нові цінності, які є результатом самовираження людини і можливі лише за умови цілепокладаючої активності свідомості. Показником творчості є свідоме цілепокладання, створення принципово нового продукту та орієнтація на досягнення соціально вагомих результатів. А особистість

виступає справжнім носієм творчої активності, яка є невід'ємною ознакою особистості, складовою її структури. Творча активність – це поєднання життя зі свободою. Тому є необхідною онтологічною передумовою творчості, її основою.

Творчість у викладанні філософії означає відмову від суто лекційного формату на користь інтерактивності, діалогу, симуляцій та інтерпретаційних вправ. Наприклад, аналіз філософських текстів у формі рольової гри чи судового засідання дозволяє студентам не лише краще засвоїти матеріал, а й пережити його на особистісному рівні. Використання есе, візуальних проєктів, дебатів та групових досліджень сприяє розвитку критичного і креативного мислення. Такий підхід стимулює студентів до самостійного пошуку відповідей, формулювання власних аргументів та участі в інтелектуальній дискусії, що є ключовими елементами філософської культури.

Серед викликів творчого викладання філософії варто відзначити такі:

- стереотипність сприйняття філософії як абстрактної, відірваної від реальності дисципліни;

- перевантаженість освітніх програм, яка обмежує час на глибоку дискусію або творчу інтерпретацію;

- недостатня педагогічна підготовка викладачів до інноваційних та креативних методів;

- низька мотивація студентів, які часто орієнтуються на прагматичні, прикладні знання.

Подолання цих викликів вимагає системних змін в організації навчального процесу, підвищення кваліфікації викладачів та формування у студентів розуміння цінності філософської освіти для їхнього особистісного та професійного розвитку.

Попри це, перспективи творчого викладання філософії залишаються потужними. Воно здатне стати інструментом формування вільної, автономної, етично відповідальної особистості. Особливої ваги набуває філософія у контексті воєнного часу, коли виникає потреба у переосмисленні сенсів, ідентичності, цінностей. Через філософські практики студенти можуть опанувати навички життєвої орієнтації, осмислення травматичного досвіду, формування громадянської позиції. Філософія, завдяки своєму творчому потенціалу, може стати не лише академічною дисципліною, а й практичним інструментом для подолання криз та формування стійкості особистості.

Вивчення та викладання філософії має дві сторони. Одна сторона – повідомлення слухачам певної сукупності знань і певні методичні

прийоми, направлені на те, щоб ця сума знань була засвоєна. Інша сторона – вміння застосовувати знання на практиці, самостійно провести конкретний аналіз певної ситуації у житті. Навчання цьому вмінню застосовувати науковий метод до аналізу нових фактів, процесів і є творчим характером у викладанні філософії.

Зрозуміло, що перш ніж навчати слухачів, викладач повинен сам уміти навчатися. Ця необхідність визначається не лише вимогами методики, але й самим положенням викладача у закладі вищої освіти, оскільки йому більш, ніж кому би то не було, приходить підходити до усвідомлення нових подій, фактів самостійно. Можна сказати, що викладач філософії щоденно повинен проводити конкретний аналіз певної ситуації. Наприклад, напередодні лекції відбулась якась подія. Викладач почув про це ввечері по телевізору, а зранку у нього лекція і слухачі можуть задати питання з приводу цієї події. Фактично викладач повинен одним із перших, якщо не першим, давати оцінку багатьом подіям. Саме в цьому проявляється творчий аспект його роботи – здатність оперативно аналізувати нову інформацію та інтегрувати її у філософський контекст.

Це стосується і багатьох офіційних документів. Документ опублікований, але ніяких коментуючих статей іще не надруковано. Але викладач працює за розкладом і зустрічається з людьми незалежно від того, прослухав він інструктивну доповідь чи ні, успів чи ні надрукувати статтю той чи інший журнал. І слухачі законно будуть вимагати від нього відповідей на хвилюючі питання. Звичайно, можна якимось чином відійти від питання, відкласти його, сказати, що іще немає пояснень тощо. Але це, по-перше, ніяким чином не буде сприяти творчому підходу до вивчення філософії, а, по-друге, знизить зацікавленість й активність слухачів, що буде само по собі мінусом у роботі викладача, а в подальшому призведе до ще більших труднощів.

Крім того, відкласти розмову про важливу подію викладач не зможе, якщо на семінарському занятті слухачі у своїх виступах самі намагатимуться розібратись у новому матеріалі. Тоді викладач буде змушений давати оцінку виступам слухачів з приводу тієї чи іншої події і тим самим коментувати її.

Зрозуміло, що викладач не повинен зразу все зрозуміти, розібратись в усіх тонкощах і дати абсолютно точні, вичерпні пояснення з усіх питань. Таке розуміння вимагає часу і колективних зусиль у процесі вивчення важливої події чи документа. Але викладачу філософії раніше усіх і більше усіх приходить підходити до нових явищ життя самостійно і творчо. Саме у

його задачу входить навчити цьому своїх слухачів, тобто зробити викладання філософії творчим. А це вимагає постановки нових питань на лекціях і семінарських заняттях. Лектор і викладач семінарських занять завжди повинні прагнути до того, щоб дати слухачам інформацію для роздумів.

Ключовим завданням викладача філософії стає не передавання канонів, а створення умов для самостійного мислення. Для цього важливо оновлювати методичний інструментарій, активно використовувати кейс-методи, діалогічні підходи, філософське есе як форму вільного міркування, а також інструменти цифрової гуманітаристики (онлайн-дискусії, інтерактивні платформи тощо). Використання цих інноваційних методів вимагає від викладача не лише знання предмету, а й педагогічної майстерності та творчого підходу до організації навчального процесу.

Щоб навчати студентів, викладач повинен дослівно знати основні визначення, категорії, висновки, легко орієнтуватися у літературі, добре знати інформаційні джерела. Якщо для редактора ця вимога не є настільки важливою, оскільки у нього під рукою є завжди інформація, згідно якої можна перевірити ту чи іншу думку, то викладач працює в абсолютно інших умовах. Він слухає виступи студентів на семінарському занятті й повинен по пам'яті вирішити чи вірно студент посилається на певну інформацію. Іще в більш складній ситуації знаходиться викладач, коли слухач звертається до нього з питанням про те, де знайти потрібну йому інформацію згідно питання, яке його зацікавило.

Звичайно, викладач філософії не повинен бути «живою енциклопедією», але практика показує, що більшість питань слухачів стосуються навколо матеріалу порівняно невеликого обсягу. І саме цей матеріал, ці основи науки потрібно знати досконало. Ніяким високим науковим ступенем не можна виправдати неохайність формулювань і визначень, яка призводить до помилок в аналізі ситуації. Використовуючи цитати науковців у лекції необхідно давати точне і повне їх визначення, вичерпний аналіз, бути добросовісним у науковій полеміці.

У процесі викладання, на лекціях і семінарських заняттях викладач удосконалює систему доказовості своєї ідеї, інколи у нього виникають і нові думки, які стають потім основою наукових публікацій і стержнем наукової роботи в цілому, тобто викладання і наукова творчість нерозривно пов'язані. Викладач вищого освітнього закладу повинен бути і учителем і ученим, тобто не просто захистити дисертацію, а повинен постійно вести наукову роботу.

Лектор не повинен бути ретранслятором підручника, а повинен займатися і науковою роботою. Адже якщо викладач не буде займатися наукою, то йому нічого буде сказати нинішньому проінформованому студенту. Сам факт постійного звернення до наукових досліджень допомагає викладачу удосконалювати свою педагогічну майстерність. Немаловажливе значення при цьому має те, що студенти завжди знають чи веде наукову роботу, чи публікує щось їх викладач. Студенти будуть задоволені і справедливо будуть вважати свого лектора науковим співробітником, а не ретранслятором підручника, якщо він під час викладання курсу буде мати можливість хоча б щодо однієї теми сказати, що ним були висловлені з цього питання деякі міркування в такій-то публікації. Творчий викладач постійно перебуває у пошуку нових ідей та підходів, що відображається як у його науковій діяльності, так і в методах викладання.

Досить важливо пов'язувати викладання філософії з життям, з сучасністю. Але сьогодні нікого не задовольнить той лектор, який лише приводить безкінечні приклади життєвих ситуацій – потрібно давати також і конкретний аналіз цієї ситуації. Викладач у ході лекції повинен давати у міру своїх сил і можливостей узагальнення і наукове тлумачення нових явищ суспільного життя, постійно коментувати ті події, учасниками яких є його слухачі. Адже ні один автор ні в якому друкованому творі не може так швидко узагальнити новий матеріал, дати оцінку події, як це може зробити лектор. Статті в журналах можуть бути опубліковані ніяк не раніше, як через 3 – 4 місяці, брошура видається біля року, а підручники і навчальні посібники готуються і друкуються декілька років. Зрозуміло, що при цьому матеріал старіє. Тому друкована продукція не може йти ні в яке порівняння за оперативністю з лекційною.

Лекція – це вид творчої роботи, а аудиторія – творча лабораторія лектора у сфері філософії. Інколи говорять, що в роботі лектора багато елементів акторської майстерності, але відмінність тієї та іншої діяльності в тому, що актор виконує роль, яка написана кимось, а лектор виконує свій власний твір. Таким чином лектор виступає як творчий робітник двічі: і як автор, і як виконавець, а сама виконавча частина, тобто процес викладання матеріалу, носить творчий характер.

Отже творчість є запорукою компетентності і успішності фахівця галузі філософії, а принцип творчості у професійному самозростанні викладача визначає пріоритет різноманітної творчої діяльності та звертає увагу на необхідність організації творчої діяльності студентів. Творчий викладач не боїться

експериментувати з формами подачі матеріалу, залучати нетрадиційні джерела та стимулювати нестандартне мислення студентів.

Висновки. Творче викладання філософії у вищій школі є відповіддю на виклики сучасності та основою гуманітарної трансформації освіти. Такий підхід сприяє не лише підвищенню академічної зацікавленості, а й формуванню здатності студентів до рефлексії, діалогу, відповідальності, що є критично важливими у світі глобальної невизначеності. Творчість у викладанні філософії – це не лише метод, а світоглядна позиція, яка змінює як навчальний процес, так і особистість того, хто навчає і хто навчається. Упровадження творчих підходів у філософську освіту сприяє розвитку в студентів гнучкого та критичного мислення, здатності до самостійного аналізу складних проблем та прийняття обґрунтованих рішень у різноманітних життєвих ситуаціях. Це особливо цінно в умовах швидких соціальних, технологічних та політичних змін, коли готовність до інновацій та нестандартних рішень стає ключовою компетенцією майбутніх фахівців.

Більше того, творче викладання філософії має значний вплив на формування ціннісних орієнтацій студентів. Через активне залучення до філософських дискусій, аналіз етичних дилем та осмислення фундаментальних питань людського буття, студенти розвивають власну систему цінностей, усвідомлюють важливість моральних принципів та етичної відповідальності у своїй майбутній професійній та особистій діяльності. Філософія, викладена творчо, стає не просто набором теоретичних знань, а інструментом для самопізнання та морального зростання.

Особливу роль творчий підхід відіграє у розвитку комунікативних навичок студентів. Участь у дебатах, дискусіях, групових проєктах та філософських діалогах сприяє вдосконаленню їхньої здатності чітко та аргументовано висловлювати власні думки, слухати та розуміти позицію інших, вести конструктивну полеміку та знаходити компромісні рішення. Ці навички є незамінними для успішної соціальної взаємодії та професійної комунікації в сучасному світі.

Нарешті, творче викладання філософії сприяє формуванню у студентів дослідницької компетентності. Залучення до аналізу першоджерел, проведення власних філософських досліджень у формі есе, проєктів чи презентацій стимулює їхню пізнавальну активність, розвиває навички самостійного пошуку інформації, критичного оцінювання різних точок зору та формулювання власних наукових висновків. Цей досвід є важливим не лише для майбутніх науковців, а й для будь-якого фахівця, який

прагне до постійного самовдосконалення та професійного зростання.

Таким чином, творчий потенціал філософії в контексті сучасної університетської освіти є багатограним та охоплює не лише когнітивні, а й ціннісні, комунікативні та дослідницькі аспекти

розвитку особистості студента. Упровадження творчих методів викладання філософії є важливим кроком на шляху до якісної гуманітарної освіти, здатної формувати вільних, відповідальних та компетентних громадян.

Список використаних джерел

Бичко, І. (2015). *Шляхи і способи пізнавального освоєння світу*. Київ: Либідь. 408 с.
 Вишневецький, О. (2018). *Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навчальний посібник*. Київ: Знання. 566 с.
 Воловик, В. (2016). *Філософія педагогіки*. Запоріжжя: Просвіта. 152 с.
Інноваційні педагогічні технології: посібник. (2015). (Ред. О. І. Огієнко). Київ. 314 с.
Енциклопедія освіти. (2021). НАПН України. (Гол. ред. В. Г. Кремень). Київ: Юрінком Інтер. 1144 с.
 Мороз, О.Г., & Омеляненко, В.А. (2015). *Перші кроки до майстерності*. Київ: Т-во Знання України. 109 с.
 Прокопів, Л. (2017). *Інноваційні технології навчання і виховання у ВНЗ: навч. метод. посіб.* Івано-Франківськ. 166 с.
 Сисоєва, С. (2016). *Основи педагогічної творчості вчителя: навчальний посібник*. Київ: ІСДОУ. 173 с.
Філософія для аспірантів (здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії). (2018). Харків: Право. 70 с.
 Grzesiak, J. (2014). *Ewaluacja i innowacje w edukacji. Ewaluacja poprawy jakości kształcenia*. KaliszKonin: UAM, PWSZ. 622 s.

References

Bychko, I. (2015). *Ways and methods of cognitive exploration of the world*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian]
 Vishnevsky, O. (2018). *Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy: A textbook*. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian]
 Volovyk, V. (2016). *Philosophy of pedagogy*. Zaporizhzhia: Prosvita. [in Ukrainian]
 Zinchenko, O.I. (Ed.). (2015). *Innovative pedagogical technologies: A textbook*. Kyiv. [in Ukrainian]
 Encyclopedia of Education. (2nd ed., revised and updated). (2021). National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; Chief Editor: V.H. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian]
 Moroz, O.H., & Omelianenko, V.A. (2015). *First steps towards pedagogical mastery*. Kyiv: Znannia of Ukraine. [in Ukrainian]
 Prokopiv, L. (2017). *Innovative teaching and educational technologies in higher education: A teaching guide*. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian]
 Sysoieva, S. (2016). *Fundamentals of the teacher's pedagogical creativity: A textbook*. Kyiv: ISDOU. [in Ukrainian]
 Danylian, O.H., Dzioban, O.P., & Maksymov, S.I. (Eds.). (2018). *Philosophy for postgraduate students (doctoral degree seekers)*. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
 Grzesiak, J. (2014). *Ewaluacja i innowacje w edukacji. Ewaluacja poprawy jakości kształcenia*. Kalisz-Konin: UAM, PWSZ. [in Polish]

Відомості про авторів:

Афанасьєва Людмила Василівна
 lyulmila.csr@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
 Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя
 Запорізька обл., 69000, Україна

Глебова Наталя Іванівна
 nat.glebova2005@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
 Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя
 Запорізька обл., 69000, Україна

Глинська Людмила Федорівна
 glinskay.lyudmila2016@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
 Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя
 Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2025-34-135-12-16

Матеріал надійшов до редакції 14. 04. 2025 р.
 Прийнято до друку 13. 05. 2025 р.

Information about the authors:

Afanasiyeva Liudmyla Vasyliivna
 lyulmila.csr@gmail.com

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State
 Pedagogical University
 Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia
 Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Hlebova Natalia Ivanivna
 nat.glebova2005@gmail.com

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State
 Pedagogical University
 Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia
 Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Glyns'ka Liudmyla Fedorivna
 glinskay.lyudmila2016@gmail.com

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State
 Pedagogical University
 Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
 Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2025-34-135-12-16

Received at the editorial office 14. 04. 2025.
 Accepted for publishing 13. 05. 2025.